
RECENZE KNIH

Charvát J.: **Můj labyrint světa. Vzpomínky, zápisky z deníků**
Galén, Praha, 2005, 570 stran.

Memoárová literatura obvykle doplňuje historické publikace. Zde ovšem zachycuje společenské, politické i osobní osudy jak lékařské fakulty Univerzity Karlovy, tak i autorovy z období jeho života 1897-1984, když systematické zpracování této látky historiky doposud chybí.

Obdivuhodný je životní běh prof. Charváta od nuzných rodinných poměrů přes výdělky kondicemi během studií až k slušnému zabezpečení nikoli vysokoškolskou kariérou, ale soukromou praxí, která mu byla tolerována. Jeho profesionální i osobní život byl bohatý, pestrý a někdy dramatický. Prošel dvě světové války, první jako voják. Byl čelným představitelům skautingu, během 2. světové války byl krátce vězněn a propuštěn z koncentračního tábora na popud švédského korunního prince. Profesor Pelnář jej vlastně přiměl k univerzitní kariéře. Od svých 30 let se věnoval tehdy u nás neexistující endokrinologii a 25 let stál v čele III. interní kliniky. Byl výrazným a vlivným členem pražské univerzity.

Publikace nás provádí pražským před i poválečným životem, situací na 1. lékařské fakultě UK, popisuje pochvalně i kriticky tehdejší lékařské veličány a známé osobnosti, odhaluje zdravotní problé-

my tehdejších politických funkcionářů, líčí ducha, radosti i strach doby. Formou věrohodných i nezarčených zápisů předkládá historiky a vzpomínky na významné civilní i šlechtické osobnosti. Upozorňuje přitom i na vlastní autorskou autocenzuru. Prof. Charvát se dosti vyhýbal politické angažovanosti, dokázal se přizpůsobit poměrům. Věnoval se, seč mohl, výzkumu, léčení, výchově mediků, reprezentaci v OSN, ale i myslivosti, když plánování, organizátorské a administrativní práci se zcela vyhnout nemohl. Vedl opakované boje za udržení lékařské fakulty ve svazku Karlovy univerzity, půtky ve prospěch schopných a utiskovaných.

Kniha obsahuje vzpomínky na dětství, rodinu, studia, vojenskou službu, na fakulturní život a obsahuje i deníkové zápisy z let 1953-1958. Text je zpestřen dobovými anekdotami.

Knihu k posmrtné publikaci připravili příbuzní prof. Charváta. Je analogií Vondráčkových třísvazkových pamětí a podává plastický, důvěrný a pronikavý obraz o životě a osudech lidí i pražské lékařské fakulty v bouřlivých letech, na která již pomalu zapomínáme.

MUDr. Pavel Baudiš, CSc.

Novotný V., Heretik A., sr., Heretik A., jr., Pečenák J., Ritomský A.:

EPIA – Epidemiologie vybraných úzkostných porůch na Slovensku

Nakladatelství Psychoprof, Nové Zámky (2. svazek edice Folia psychopathologica, editoři Heretik A., Novotný V.), 2006, 216 stran. ISBN 80-968798-6-3.

Monografie navazuje na nedávno vydanou vynikající práci zabývající se epidemiologií depresivní poruchy na Slovensku stejné skupiny autorů a čerpá ze zkušeností získaných z předchozí publikace. Psychiatrická epidemiologie není v našich zemích vědou, která by byla preferována. Má však nesmírně významné dopady na stanovení počtu, rozsahu a dostupnosti zdravotnických zařízení. O to více je prezentovaná monografie významná.

Knížka poskytuje dosud chybějící epidemiologické údaje o vybraných úzkostných poruchách na Slovensku. Je logicky rozčleněna do 9 kapitol, ve kterých je shrnuta problematika psychiatrické epidemiologie, klasifikace a symptomatologie úzkostných poruch, metodologie práce a úzkost jako osobnostní rys; dále obsahuje kapitoly zaměřené na konkrétní vybrané úzkostné poruchy, tj. generalizovanou úzkostnou poruchu, sociální fobii a specifické fobie a konečně obsahuje kapitolu zabývající se vzájemnými souvislostmi a souhrn.

Práce používá stejné osvědčené a mezinárodně srovnatelné metody jako studie zabývající se epi-

demologií deprese (EPIDEP) a zpracovává otázky epidemiologie u úzkosti a vybraných nozologických jednotek. Kromě zjišťování prevalence hodnotí jednotlivé úzkostné poruchy z hlediska pohlaví, věku a vzdělání, pracovního a sociálního statutu, spoluzítí a partnerských vztahů, národnosti (slovenská a maďarská), regionů a velikosti místa kde respondenti žijí. Hodnotí také vzájemnou komorbiditu a komorbiditu s chronickými chorobami, abúzem, resp. závislostí na alkoholu a nikotinu, hodnotí kvalitu života a způsob jak se s problémy dotazovaní vyrovnávají. Vzorek je dostatečně reprezentativní, aby bylo možno výsledky do určité míry generalizovat.

Autoři zjistili, že úzkost jako osobnostní rys je častější u žen, starších a osamocených jedinců, žijících na vesnicích, u maďarské národnosti a závislých na nikotinu a alkoholu. Pokud se týká půlroční prevalence sledovaných úzkostných poruch, neliší se nálezy ve Slovenské republice od nálezů z ostatních evropských zemí.

Zjištěná půlroční prevalence generalizované

úzkostné poruchy byla 4% (2, 2% pokud bylo zavzato i kritérium snížené funkčnosti). Častější prevalence byla zjištěna ve věkové kategorii 40-49 roků, u osob s nižším vzděláním, postižení byli nespokojeni se svým životem. Signifikantní byla korelace mezi přítomností generalizované úzkostné poruchy a sociální fobií, častější spojení mezi generalizovanou úzkostnou poruchou a konzumem alkoholu a nikotinu nedosahovalo significance.

Půlroční prevalence sociální fobie byla 1,7%, což je v dolním pásmu prevalence udávané v jiných evropských zemích. Sociální fobie byla častější u žen a bylo nalezeno spojení se závislostí na alkoholu. Získané výsledky potvrdily, že tato poruchu ovlivňuje funkčnost jedince hlavně v oblasti společenského života a pracovní sféry.

Přítomnost specifické fobie udávalo 51,6 % respondentů. Nejčastěji se vyskytovala fobie z výšky a strach o život a zdraví (18,2 %). Specifické fobie byly častější u žen. Vzdělání mělo jen mírný projektivní vliv. Nebyl nalezen vztah k mezi konzumem alkoholu, kouřením a kvalitou života.

Dále byl zjištěn významný vztah mezi úzkostlivostí, generalizovanou úzkostnou poruchou a soci-

ální fobií. Pomocí dotazníku na úzkost jako osobnostní rys (STAI- X2, tj. Spielbergerův State Trait Inventory, část cílená na osobnostní rysy) bylo možno identifikovat generalizovanou úzkostnou poruchu a sociální fobii minimálně s 75%, respektive 86% pravděpodobností. U obou poruch byla vyšší prevalence u maďarské národnosti, u žijících na venkově a invalidních důchodců a nebyla zjištěna závislost na partnerském statutu. Toto dává prostor k řadě interpretací a dalšímu zkoumání.

Prezentovaná práce je metodicky čistá, používá ověřené, validizované, v mezinárodních studiích běžně užívané dotazníky, a dává tak možnost přímého srovnání se zahraniční literaturou. Provádění takto rozsáhlé studie bylo perfektně organizačně zajištěné. Bohužel, v této části Evropy je takováto studie ojedinělá. Dává podklady pro poskytovatele zdravotní péče a cenné a smysluplné informace pro profesionály - psychiatry i lékaře somatických oborů. Jedná se o vynikající, ojedinělou práci s praktickými výstupy v oblasti psychiatrie a významnými výstupy pro tvůrce zdravotnické politiky.

Prof. MUDr. Eva Češková, CSc.

Rohde A., Schaefer C.: **Psychopharmakotherapie in Schwangerschaft und Stillzeit Möglichkeiten und Grenzen**

1. vydání, Georg Thieme Verlag, Stuttgart–New York, 2006, 71 stran. ISBN 3-13-134331-1.

Profesorka Anke Rohdeová z bonnské univerzity gynekologické kliniky a dr. Christof Schaefer z berlínského farmakovigilančního a poradenského centra pro embryonální toxikologii napsali především prakticky orientovanou příručku pro lékaře různých odborností pečující o těhotné a kojící pacientky s psychiatrickou poruchou.

Po krátkém úvodu následuje kapitola Touha po dítěti a psychická porucha, v níž se autoři zabývají plánovaným a neplánovaným těhotenstvím z hlediska farmakoterapie. Připomínají stále platnou tezi, že zatímco v těhotenství je riziko relapsu duševní poruchy malé, po porodu se výrazně zvyšuje. Ve třetí kapitole Léky a těhotenství přibližují vývoj plodu s přihlédnutím k riziku teratogenity, metabolismus léků v těhotenství a seznamují čtenáře s vyjádřením rizika teratogenity v tzv. červeném seznamu (Rote Liste).

Ve čtvrté, poslední kapitole, je nastíněn přehled aktuálních informací o jednotlivých přípravcích seřazených podle lékových skupin (antipsychotika, stabilizátory nálady, antidepresiva a anxiolytika).

U každého léku v přehledné tabulce uvádějí jeho vliv na menstruační cyklus a fertilitu, interakci s antikoncepcí, vliv na prenatální vývoj, porod a kojení, jakož i praktická opatření ke snížení rizika. Je nad možností této recenze zmínit byt jen část uvedených údajů a doporučení, ale autoři sami upozorňují na své www stránky, kde lze bezplatně nalézt všechny údaje uváděné v knize ve stejném formátu: www.frauen-und-psychiatrie.de

Návštěvu uvedených www stránek, jakož i přečtení a používání recenzované publikace, mohou německy rozumějícím kolegům určitě doporučit. Je nesporné, že informací a analýz týkajících se psychofarmakoterapie v těhotenství a při kojení je stále málo. A navíc ne všechny relevantní publikace mají tak jasnou a přehlednou strukturu a odvahu činit praktická doporučení, jako je práce právě recenzovaná. Nejen za tuto odvahu je třeba prof. Rohdeovou a dr. Schaefera ocenit.

Prof. MUDr. Michal Hrdlička, CSc.

Autor recenzované publikace je u nás nejmladším (jednatřicetiletým) habilitovaným klinickým psychologem. Jeho věk, kdy píše poměrně rozsáhlou přehledovou monografii a současně i vysokoškolskou učebnici, svědčí o mimořádné pili, cílevědomosti a možná i dobrém vlivu jeho učitele doc. PhDr. M. Frýby, který dříve působil na brněnské Masarykově univerzitě a zdůrazňoval jako psychologickou přednost soustředěnost, vytrvalost a všímavost pro duševní život vlastní i druhých. Pokud jsem správně informován, kolega Frýba se jako první u nás zabýval teoreticky, ale i prakticky kvalitativní metodologií v současném významu slova. Není bez zajímavosti, že již řadu let žije na Srí Lance a s akademickou psychologií v obvyklém evropském pojetí se rozešel. Něco jiného platí o autorovi knihy doc. PhDr. Michalu Miovském, Ph.D., který naopak akademickou dráhu rozvíjí a nyní pracuje jako vedoucí Centra adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Hned v úvodu upozorňuji, že recenzovaná práce je první a rozhodně povedenou původní českou publikací tematizující kvalitativní výzkumnou strategii. Autor ji rozčlenil do jedenácti hlavních kapitol, závěrem knihy pak nalezneme seznam použité literatury, věcný a jmenný rejstřík.

Pro přiblížení celé práce kapitoly vyjmenuji: (1) Charakteristiky a aplikační možnosti kvalitativního přístupu. (2) Historicko-filozofické kořeny kvalitativního přístupu v psychologii. (3) Základní rámec kvalitativního přístupu. (4) Typy výzkumných plánů a příprava projektu. (5) Nepravděpodobnostní metody výběru výzkumného souboru. (6) Metody získávání kvalitativních dat. (7) Metody zpracování kvalitativních dat. (8) Metody analýzy kvalitativních dat. (9) Výzkumná validita a metody její kontroly. (10) Etická pravidla psychologického výzkumu. (11) Kritéria hodnocení výzkumu užívajících kvalitativního přístupu a metod.

Předností práce je její systematické členění, přehledné a srozumitelné zpracování jednotlivých částí. Myslím, že na nic významného autor nezapomněl. Rád bych zdůraznil v knize obsažené stanovisko, že kvalitativní a kvantitativní metodologie se navzájem doplňují. Kvalitativní výzkumná strategie – a její zásady kniha výborně zprostředkuje – je spíše explorativního charakteru a exaktní výzkumníci si na ní cení zejména toho, že je tvořivá, poskytuje hypotézy a návrhy teorií. Vychází skutečně z reality a s výzkumnými výsledky pak

lze dále pracovat v rámci kvantitativní metodologie. Osobně si na knize cením, že je pojata s kritickým akcentem a není zapomináno ani na české výzkumníky a teoretiky psychologie. Upozorňuji, že výhodou výzkumů používajících kvalitativní metodologii je jejich relativní levnost, což je ceněno zvláště v dnešní době, kdy získávání finančních prostředků na výzkum (výzkumné záměry, granty apod.) se stává místem „boje“, přičemž nemusí vždy „vyhrát“ skutečná kvalita a věda.

Je pravděpodobné, že časem se dočkáme i druhého vydání této užitečné publikace. V takovém případě kolegovi, doc. PhDr. Michalu Miovskému, Ph.D., doporučuji, aby do práce zahrnul i zkušenosti z výzkumů psychoterapie a zjišťování změny duševního života lidského jedince navozené psychologickými prostředky. Zde pak budoucí čtenář naleznе další možnosti týkající se využití počítačů, speciálních počítačových programů k zachycení a vyhodnocení primárních empirických dat a podobně. Také bych dal autorovi ke zvážení část týkající se fenomenologie a fenomenologické metody, respektive fenomenologických metod. Pokud by vycházel z pojetí prostějovského rodáka Edmunda Husserla (1859–1938), který m.j. vymezuje fenomenologii jako zkoumání struktury vědomí a toho, jak je zkušenost vůbec možná, bylo by třeba text upravit. I kupříkladu pojmy užívané v teorii rogersovské psychoterapie jako jsou kongruence a inkongruence by vyžadovaly upřesnění - a v dalších upozorněních by bylo možné pokračovat, ovšem nejedná se o skutečnosti zásadnější povahy, nebo dokonce o věci mylné.

Při četbě recenzované publikace mne napadlo, že případné její další vydání by mohlo být doplněno o nosič typu CD (DVD) ROM, eventuálně o kombinaci tradiční formy tištěné učebnice s e-learningem pro zprostředkování praktických ukázek kvalitativních výzkumů, didaktických testů a podobně.

Po podrobném prostudování práce doc. PhDr. Michala Miovského, Ph.D., rád konstatuji, že se dílo zdařilo a kolegovi blahopřeji, neboť jeho publikace českou psychologii rozhodně obohacuje. Didaktické kvality knihy jsou nesporné a lze ji doporučit zejména pregraduálním i postgraduálním studentům humanitních oborů a medicíny. Také redakce nakladatelství Grada Publishing (jak již jsme zvyklí), odvedla vzornou práci.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Editory recenzovaného sborníku analytické (jungjiánské) psychologie jsou pravděpodobně blízcí příbuzní Lutz Müller (nar. 1949) a Anette Müllerová (nar. 1955), působící vedle své soukromé psychoterapeutické praxe také v Institutu C. G. Junga ve Stuttgartu. Na slovníku, jenž vznikl z iniciativy a v rámci Německé společnosti pro analytickou psychologii (DGPA), se podílelo ještě 62 kolegyně a kolegů z německy mluvících zemí, převážně lékařů a psychologů. Našeho čtenáře může překvapit, že mnozí z nich mají současně psychoanalytickou a analyticko psychologickou (jungjiánskou) léčebnou praxi, tedy i vzdělání a kompetenci v obou významných směrech hlubinné psychologie, jež jsou obvykle v západní Evropě považovány za komplementární.

Cílem slovníku, jak píše sami editoři v předmluvě, je „zprostředkovat první přiblížení, poutavý úvod a fundovaný přehled komplexního Jungova díla a jeho moderních výkladů a dalšího rozvoje nejen přívržencům Jungovy psychologie, ale také všem, kteří se o ně opatrně a skepticky zajímají.“ Cíl se podařilo splnit a editoři předložili dílo, které si před zařazením do knihovny se zájmem projde a také v něm bude později nacházet poučení každý, jemuž jsou psychologie a psychoterapie nějakým způsobem blízké. Analytická psychologie se totiž věnuje hlubinám „lidské duše“ a jejím projevům, jež nejsou vždy běžně srozumitelné. Na aktuálnost a užitečnost slovníku lze upozornit i větou, že „svět visí – a to obzvláště dnes – na tenké niti, a tou nití je lidská duše.“

Švýcarský lékař a psycholog C. G. Jung (1875–1961) patří vedle S. Freuda (1856–1939) a A. Adlera (1870–1937) mezi zakladatele hlubinné psychologie, tematizující psychické procesy, jež probíhají mimo sféru vědomí. Je zajímavé, že oblast nevědomí je v posledních letech „objevována“ i neurovědami. Pro analytickou psychologii je příznačný integrativní přístup a myšlení, čili spojování a utváření jednoty začleněním zkoumané skutečnosti podle určitých pravidel do vyššího cel-

ku. Integrace se dnes stala paradigmatickým pojmem a nedíváme se, neboť vychází z archetypové ideje sjednocení polarit v nový celek. Na vysvětlenou: nauka o archetypech tvoří jádro analytické psychologie a obrazu člověka. Archetypy (např. matky, otce, dítěte) jsou geneticky zakotvené, interkulturálně shodné a evolucí osvojené obecné dispozice lidské bytosti určitým způsobem myslet, prožívat a jednat. A v rozvíjení myšlenek analytické psychologie by bylo možné pokračovat.

Slovník analytické psychologie obsahuje více než 500 hesel, jež jsou pečlivě zpracována obvyklým způsobem – obsahují i křížové odkazy, ilustrace, doporučenou literaturu a podobně. Závěrem knihy nalezneme kompletní bibliografii C. G. Junga, základní doporučenou psychoterapeutickou literaturu, většinou v německém jazyce, přehled odborných jungjiánských periodik, adresy internetových adres obsahujících seznamy zahraniční literatury analytické psychologie, dále pak seznam Jungova díla vydaného v češtině (zpravidla v Nakladatelství Tomáše Janečka v Brně) a ostatní díla analytické psychologie publikované v češtině. Škoda jen, že zde postrádáme zmínku o samizdatových překladech Jungových prací vycházejících u nás před r. 1989. Zcela na závěr knihy je pak slovník hesel.

Slovník analytické psychologie by podle mého názoru měl obohatit příruční knihovnu každého psychologa a lékaře zajímajícího se nejen o duševní život a jeho projevy, ale i o poruchy zdraví z pohledu evropské duchovní tradice. Vhodný je zejména pro lékaře psychiatry a klinické psychology. A co je důležité – kniha je také výborně přeložena! Nakladatelství Portál lze tak blahopřát nejen ke znamenitým překladatelům, nýbrž i k vydařené a užitečné publikaci, která spočinula na pultech našich knihkupců již tři roky od jejího prvního vydání v německém nakladatelství Patmos Verlag v Düsseldorfu.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Agar N.: **Liberal Eugenics. In Defence of Human Enhancement**
Blackwell Publ. Malden, Oxford, Victoria, 2004, 205 stran.

Jak praví autor monografie v úvodu, termín „eugenika“ byl zprofanován nejvíce za druhé světové války, když němečtí národní socialisté dovedli sporné eugenické teorie ke strašlivým zločinům proti lidstvu. Krizový vývoj eugeniky, který vyvrcholil nacistickými zločiny, byl poznamenán představou, že eugenické principy nejlépe uvedeme do praxe přísnou regulací lidského rozmnožování. Byla realizována taková politická opatření, jako jsou rasistické zákazy sexuálního

styku, nebo sterilizace lidí s dědičnými nemocemi a s mentálními defekty. Dnešní postmoderní společnost se na eugeniku dívá z opačné perspektivy. Jde o to, zachovat a rozvíjet reprodukční svobodu lidí. Dnes se tolik nediskutuje o tom, komu rozmnožování zapovíme. Spíše jde o to, jak pomoci lidem k chtěným dětem, které by co nejvíce odpovídaly představám svých rodičů. „Liberalní eugenika“, jak ji chápe Nicholas Agar, má lidem pomoci právě v tomto smyslu, a to s použi-

tím všech vědeckých poznatků, které přináší moderní věda.

Pokroky moderní genetiky přinášejí nejrůznější technické možnosti, které mohou být použity jak k léčení, tak ke zlepšování genetické výbavy lidí. Od klonování a studia kmenových buněk, po snahu o nahrazení patologických genových informací geny zdravými a lepšími. Moderní pokroky asistované reprodukce a genetiky zatím ovšem přinášejí jen málo skutečně využitelných metod. Zásluhou masmédií a politiků se tyto otázky začaly na etické a filozofické úrovni diskutovat, jako bychom stáli bezprostředně před jejich praktickým nasazením. Ve skutečnosti však ani klonování lidí, ani využívání kmenových buněk nebo vpravování žádoucích genetických informací do lidského genomu, nejsou ničím jiným, než vědeckými vizemi a projekty. Jejich budoucí praktické možnosti je zatím nesnadné přesně odhadnout.

Námítky proti biotechnologickému „vylepšování“ lidského genomu dělí autor do dvou skupin. Tou první je námitka, že takové postupy jsou nepřírozené („yucky“), druhou pak, že jde o útok proti lidské důstojnosti.

Velkým zkreslením problematiky se vyznačuje přehnaný genetický determinismus. Ten v etických debatách o genových manipulacích nedovoluje rozlišit mezi kompletním genetickým kódem (oplozené vajíčko, a tedy základní potenciál k vývoji lidského jedince v děloze a mimo ni po narození) a lidskou bytostí, nadanou vědomím a vybavenou lidskými vlastnostmi. Ani jednovaječná dvojčata, vychovávaná ve stejném rodinném prostředí a ve stejné škole, nejsou ve všem identická. Představa klonu, jako věrné kopie svého dospělého předobrazu, je hodně vzdálená realitě.

Zajímavé etické problémy mohou být vyvolány také tím, že není tak zcela jednoduché definovat nemoc nebo defekt, které jsou genetickými manipulacemi léčeny. Tak se někteří mohou dožadovat genové terapie i pro stavy, které nic chorobného neznamenají. Předmětem genetické manipulace by se tak mohla stát třeba barva kůže nebo některé nestandardní tělesné a duševní vlastnosti (vleklé deprese, agresivita) a podobně.

Moralisté často kladou zvláštní důraz na to, že bazálním základem bioetiky je „Příroda“. Míni tím samozřejmě přírodu bez jakýchkoli aktivních zásahů člověka, protože jen takovou přírodu považují za přirozenou a eticky harmonickou. V debatách o biotechnologických metodách terapie se často vedou diskuse, kde končí léčba (odstraňování nemoci) a kde začíná zlepšování lidského genomu.

Podle konzervativní etiky by nemělo být lidem dovoleno, aby ovlivňovali „design člověka“. Problémy samozřejmě nastávají tam, kde by genetické manipulace měly nějak měnit dispozice k různým schopnostem.

Kolem pokročilých technologií v oblasti biotechnologie se vedou vášnivé polemiky. Často se vyzývá princip „předběžné opatrnosti“, který má zabránit neuváženým zásahům do života lidstva. Nicméně srozumitelné a jednoduché eugenické zásahy, které by směřovaly například k odstranění patologické genové dispozice, nebo které by vadně fungující gen nahradily správným, nemohou být tak snadno odmítnuty. Ostatně každý pokrok lidstva byl prosazen proti vášnivému odporu konzervativních odpůrců, kteří varovali před „nedozírnými následky“. Ať se jednalo o očkování, lokomotivy, atomové elektrárny, geneticky modifikované plodiny nebo antikoncepční pilulky.

Věda má dnes poměrně značné zkušenosti s klonováním koček a ovcí. Každý druh však představuje v tomto ohledu specifický problém. K možnosti klonováním produkovat lidské bytosti bez různých zdravotních problémů, je zatím hodně daleko. V oblasti genových manipulací také zatím nemáme v ruce žádnou spolehlivou metodu ke zlepšení vlastností lidského organismu. V praxi již dnes lékaři řeší etické otázky, spojené s méně náročnými technologickými problémy. Třeba s preimplantační genetickou diagnostikou.

Současnou situaci, kdy politici v USA a Západní Evropě omezují biotechnologické výzkumy, považuje Agar za nešťastnou. Vědci v jiných částech světa tak omezení nejsou. Navíc vlády, které se snaží zákazy dostat vývoj pod kontrolu, nemohou ani svým občanům zakázat výzkumy provádět jinde ve světě. Vždycky se najdou vědci, kteří budou pokračovat v zakázaných výzkumech ilegálně. Každý experiment, který se dotýká lidského života, nemusí být nutně nemorální. Moderní biotechnologie sleduje nepochybně dobro jak pro klony, tak pro geneticky „poopravené“ lidské bytosti.

Stojíme na počátku nové éry v životě lidstva. Byť je ta doba ještě daleko, lze předpokládat, že v příštích stoletích biotechnologie vyvine metody, které dokáží zcela bezpečně zlepšovat lidské vlastnosti. Pak bude možné uskutečnit ideály liberální eugeniky, zejména pak poskytnout perspektivním rodičům možnost, využít biotechnologii k volbě některých vlastností svého budoucího dítěte.

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.